

Magyar Narancs - 2022.12.15. (67. oldal)

Szirének és szarvasok

A **Pannon Filharmonikusok** *Eötvös/Bartók-estje*

Eötvös Péter 2016 táján foglalkozott először behatóan a madártestű, csábító hangú, ám gyilkos nőszemélyekkel, ekkor komponálta szopránhangra és vonósnégyesre a Szirénciklusát. A zeneszerző elcsábulása egyértelműen irodalmi természetű: nemcsak Homérosz sorai, hanem Joyce Ulyssesének egy terjedelmes részlete, s Kafka A szirének hallgatása című fanyar novellája szolgáltatta az alapot a csaknem negyvenperces opushoz, amely az Eötvös-életmű kamarazenei termésének egyik legvirtuózabb és legszellemesebb darabjává lett. A mű első része, a Joyce egy 2018-as újabb változatban él tovább, amelyben klarinét váltja ki az énekszólót.

Amikor megláttam a műsoron a Szirének éneke címet, azt gondoltam, íme, a sikeres mű egy újabb, 2020-as reinkarnációja.

Meglepetésemre azonban a mintegy 12 perces zenekari darab új anyaggal dolgozik, és csak gondolatvilágában kapcsolódik az említett előzményekhez. Karmesterzene ez a javából, morfondírozta az eleven gesztusokban gazdag és különleges hangzásokban tobzódó mű hallatán. Szinte mozdulatok után kiált ez a darab: egy pantomim színpadára kívánkozik.

Csúszkáló glissandók, idegborzoló, pergő nyelvvel (frullato) előadott piccolo- és fuvolavijjogások (elvégre madárféle nőszörnyekről volna szó), és vonóstremolók érzékeltetik a szirénszelídítés kockázatos mesterségét. A korábbi Szirén-ciklussal szemben a darab közepe táján elhangzik egy kísértetiesen felrakott, magas fafúvókon és harsonán felhangzó dallam, és inentől már nem egy mitológiai katasztrófafilm zenéjét halljuk: a sístergő, zizegő háttérből egy gyönyörű fafúvós dallam emelkedik ki.

A tenger elcsendesül; ezúttal a szirénlátogatás nem járt véráldozattal.

Az elmúlt évtizedek számos magyar kompozíciója hivatkozott a hangszeres magyar népzene (vagy annak halvány mására). A 2011-ben befejezett Cello Concerto Grossóban e népzenei buké virtuóz mesterszakács műhelyében készült. A néptáncformulák, ritmusok, jellemző kadenciák szinte folyamatosan felsejlenek a mű folyamán egy „kortársi” csellóverseny anyagának háttérében, de soha nem válnak konkrétan felismerhetővé. Úgy vannak jelen, mint egy palimpszeszt kézirat ősrétege, amely immár olvashatatlan, s a kutató is legfeljebb az eredeti nyelvet tudja azonosítani, de értelmes szintaktikai egységeket már nem.

Csakhogy ebből táplálkozik az a hiányérzet is, amely a mű hallatán hatalmába kerített. Korábbi műveiben, legfőképp az Atlantiszban Eötvös megrendítő erővel, katartikusan idézte fel egy immár végleg letűnőben lévő kultúra utolsó emlékeként az erdélyi hangszeres népzene (éppúgy, mint Fellini Rómájának emlékezetes képsorai a metróépítés során felbukkanó, majd rögtön meg is semmisülő antik festményről). A Cello Concerto Grossóban azonban ez a népzenei anyag már az első pillanatban halott, csupán a barokkos motorika állandó kelléke, így halálát nem is tudjuk megsírni. A dél-koreai szólista, Jang Szung Von (Sung-Won Yang) mindenestre remekül állta a sarat a nyaktörően virtuóz

csellószóló életre keltésekor, s méltó partnerének bizonyult a szintén szólószerepet kapó nyolctagú csellócsoporthoz.

Két ritkán hallható Bartók-kompozíció alkotta a második féldíj műsorát. A Négy zenekari darab műsorra tűzéséért különösen hálás lehetett a közönség. A színpadi művek közelsége, A kékszakállú színei és könnyei, a Mandarin, a fabáb vagy az erdő démoni táncának visszhangjai teszik szeretetre méltóvá a ciklust. Az 1910-es évek Bartók-műveire jellemző tragikus befejezés sem hiányzik, hiszen a negyedik darab egy megrázó gyászinduló. Eötvös keze alatt a mű minden karakterét, színét és poézisét megmutatta ez az előadás, a Preludio franciás színekavalkádját, a Scherzo harsány és vad világát, a könnyes-érzelmes Intermezzót és a gyászinduló fájdalomrohamait egyaránt. A Pannon Filharmonikusok fafúvósai egészen kiemelkedő teljesítményt nyújtottak, az első fuvolás hölgy gyönyörű, aranylós tónusa most is a fülemben cseng.

A Cantata profana ugyan valamivel gyakrabban hallható, mint a Négy zenekari darab, de korántsem elégszer, hiszen valamennyi elhangzása olyan, mintha friss vízzel mosnák át az ember lelkét. Hozzáértők tudják, hogy Bartók az 1930-as években alkotta legtökéletesebb formáit, amelyek tényleg csak a természet legcsodásabb tüneményeihez hasonlíthatók. A nagy forma, Bartók hídjainak egyik legkorábbi példája, pompásan kifeszült ebben az előadásban, s az építmény statikáját az együttes játék apróbb pontatlanságai sem ingatták meg. A Magyar Rádió Énekkara (élén Pad Zoltán karigazgatóval) mint már sokszor, megbízhatóan utat talált Bartók sűrű erdejében, akkor is, amikor egy pillanatra a kórusból lépett elő egy szólókvartett. A két énekes szólista, a legnagyobbik szarvas, a legkedvesebbik fiú életveszélyesen magas szólamát megszólaltató Rab Gyula és az apát alakító Balla Sándor derekasan megállták a helyüket. Ha a Cantata profana felcsendül, nem tudok nem gondolni a legendás Réti József olvasztott aranyként ömlő tenorjának színére, amelyet hangfelvétel őriz.

Épp ezért nem tudok nagyobb dicséretet mondani, minthogy Rab Gyula becsülettel felhágott azokra a magasságokra, ahol már ritkább a levegő, s mindannyian ép bőrrel megúsztuk a „csúcstámadást”.

Farkas Zoltán Müpa, Nemzeti Hangversenyterem, 2022. december 9.

Koncert

Szirének és szarvasok

A Pannon Filharmonikusok Eötvös/Bartók-estje

Eötvös Péter 2016 táján foglalkozott először behatóan a madártestű, csábító hangú, ám gyilkos nőszemélyekkel, ekkor komponálta szopránhangra és vonósnégyesre a *Szirén-ciklusát*. A zeneszerző elcsábulása egyértelműen irodalmi természetű: nemcsak Homérosz sorai, hanem Joyce *Ulyssésének* egy terjedelmes részlete, s Kafka *A szirének hallgatása* című fanyar novellája szolgáltatta az alapot a sejtelenek a mű folyamán egy „kortársi” csellóverseny anyagának háttérében, de soha nem válnak konkrétan felismerhetővé. Úgy vannak jelen, mint egy palimpszeszt kézirat ősrétege, amely immár olvashatatlan, s a kutató is legfeljebb az eredeti nyelvet tudja azonosítani, de értelmes szintaktikai egységeket már nem. Csak egy ebből táplálkozik az a hiányérzet is, amely a mű hallatán hatalmába kerített. Karmesterzene ez a javából, morfondíroztam az eleven gesztusokban gazdag és különleges hangzásokban tobzó mű hallatán. Szinte mozdulatok után kiált ez a darab: egy pantomim színpadára kívánczik. Csúszkáló glissandók, idegborzoló, pergő nyelvvel (frullato) előadott piccolo- és fuvola-vijjogások (elvégre madárfele nőszörnyekről volna szó), és vonóstremolók érzékeltetik a szirénszelídítés kockázatos mesterségét. A korábbi *Szirén-ciklussal* szemben a darab közepe táján elhangzik egy kísértetiesen felrakott, magas fafúvón és harsonán felhangzó dallam, és innentől már nem egy mitológiai katasztrófafilm zenéjét halljuk: a sestet, zizegő háttérből egy gyönyörű fafúvós dallam emelkedik ki. A tenger elcsendesül; ezúttal a szirénlátogatás nem járt véráldozattal.

Az elmúlt évtizedek számos magyar kompozíciója hivatkozott a hangszeres magyar népzeneire (vagy annak halvány mására). A 2011-ben befejezett *Cello Concerto Grossóban* e népzenei buké virtuóz mesterszakács műhelyében készült. A néptáncformulák, ritmusok, jellemző kadenciák szinte folyamatosan fel-

sejlenek a mű folyamán egy „kortársi” csellóverseny anyagának háttérében, de soha nem válnak konkrétan felismerhetővé. Úgy vannak jelen, mint egy palimpszeszt kézirat ősrétege, amely immár olvashatatlan, s a kutató is legfeljebb az eredeti nyelvet tudja azonosítani, de értelmes szintaktikai egységeket már nem. Csak egy ebből táplálkozik az a hiányérzet is, amely a mű hallatán hatalmába kerített. Karmesterzene ez a javából,

Foto: Debény Zoltán/Pannon Filharmonikusok

rábbi műveiben, legfőképp az *Atlantiszban* Eötvös megrendítő erővel, katartikusan idézte fel egy immár végleg letűnőben lévő kultúra utolsó emlékeként az erdélyi hangszeres népzene (éppúgy, mint Fellini Rómájának emlékező képsorai a metróépítés során felbukkanó, majd rögtön meg is semmisülő antik festményről). A *Cello Concerto Grossóban* azonban ez a népzenei anyag már az első pillanatban halott, csupán a barokkos motorika állandó kelléke, így halálát nem is tudjuk megsiratni. A dél-koreai szólista, Jang Szung Von (Sung-Won Yang) mindenesetre remekül állta a sarat a nyaktörően virtuóz csellószerű életre keltésekor, s méltó partnerének bizonyult a szintén szólószerepet kapó nyolctagú csellócsoporthoz.

Két ritkán hallható Bartók-kompozíció alkotta a második féldíj műsorát. A *Négy zenekari darab* műsorra tűzéseért különösen hálás lehetett a közönség. A színpadi művek közelsége, a *képszakállú* színei és könnyei, a *Mandarin*, a fabáb vagy az erdő démoni táncának visszhangjai teszik szeretetre méltóvá a cik-

lust. Az 1910-es évek Bartók-műveire jellemző tragikus befejezés sem hiányzik, hiszen a negyedik darab egy megrázó gyászinduló. Eötvös keze alatt a mű minden karakterét, színt és poézisét megmutatta ez az előadás, a *Preludio* franciás szinkavalkádját, a *Scherzo* harány és vad világát, a könnyes-érzelmes *Intermezzót* és a gyászinduló fájdalomrohamait egyaránt. A Pannon Filharmonikusok fafúvósai egészen kiemelkedő teljesítményt nyújtottak, az első fuvolás hölgy gyönyörű, aranylótónusa most is a fülemben cseng.

A *Cantata profana* ugyan valamivel gyakrabban hallható, mint a *Négy zenekari darab*, de korántsem elégszer, hiszen valamennyi elhangzása olyan, mint ha friss vízzel mosnák át az ember lelket. Hozzáértők tudják, hogy Bartók az 1930-as években alkotta legkövetesebb formáit, amelyek tényleg csak a természet legcsodásabb tünényeihez hasonlíthatók. A nagy forma, Bartók hídjainak egyik legkorábbi példája, pompásan kifestült ebben az előadásban, s az építmény statikáját az együttes játék apróbb pontatlanságai sem ingatták meg. A Magyar Rádió Énekkara (élen Pad Zoltán karigazgatóval) mint már sokszor, megbízhatóan utat talált Bartók sűrű erdejében, akkor is, amikor egy pillanatra a kórusból lépett elő egy szólókvartett. A két énekes szólista, a legnagyobbik szarvas, a legkedvesebbik fű életveszélyesen magas szólamát megszólaltatva Rab Gyula és az apát alakító Balla Sándor derekasan megállták a helyüket. Ha a *Cantata profana* felcsendül, nem tudok nem gondolni a legendás Réti József olvasztott aranyként ömlő tenorjának színeire, amelyet hangfelvétel őriz. Épp ezért nem tudok nagyobb dicséretet mondani, minthogy Rab Gyula becsülettel felhagott azokra a magasságokra, ahol már ritkább a levegő, s mindannyian ép bírral megúsztuk a „csúcsátmadást”.

Farkas Zoltán

Műpa, Nemzeti Hangversenyterem, 2022. december 9.